

danske eller tyske Vadehavsområde, i Rudbøl Sø eller i Magisterkogen.

De flade og vidtstrakte landskaber, som kendetegner de inddigede marskområder ved Vadehavet, har deres største samlede udstrækning i Tøndermarsken.

Specielt de tre ydre koge er præget af åbne, permanente græsflader med kanaler og grøfter samt spredt randbebyggelse, der visse steder i horisonten suppleres af mindre bysamfund, hvis mørke, buede silhouetter kun brydes af de enlige kirketårne.

Indtrykkene af dette totalt åbne og grønne landskab med dets vådområder og beskedne bebyggelse præges mere end noget andet sted i landet af blæstens og skydækkets foranderlighed.

Oplevelsen af Tøndermarskens landskabelige værdier præges tillige af de mange græssende kreaturer og får, græsningsfennernes maleriske og ofte kunstfærdige led, de gamle værfter og digelinjer. Til dette billede knytter sig desuden den mere specielle, men rige oplevelse af områdets fugleliv samt mylderet af ferskvandsdyr og planter i de mange kanaler, skelgrøfter og vandhuller.

Disse små vådområder kan opleves som frodige og artsrige oaser i de ellers ensartede græsflader. Også disse flader bliver i løbet af foråret og sommeren præget af sekvenser af blomstrende planter, der kan give hele marsken en fælles og tidskarakteristisk farvetone.

3. Landbruget i området

Tøndermarskens koge er skabt af mennesker til landbrug. Ved inddigninger gennem århundreder er der skabt nogle af landets mest produktive landbrugsjorder, hvor udbytniveau og dyrknings sikkerhed ligger langt over landets gennemsnit, og som samtidig er de mest miljøsikre dyrkningsjorder, idet gødsugning og pesticidanvendelse er begrænset. Landets samlede marskjorder har derfor ud fra en landbrugsmæssig synsvinkel betydelig værdi.

Marsken har i tiderne vekslet mellem at være domineret af kornavl eller af afgræsning med kreaturer. De ydre koge er i dag domineret af afgræsning. Der er imidlertid i de senere år sket en stigende korndyrkning. Dette skyldes, at kornavl for tiden privatøkonomisk er mere fordelagtig samt at det i de senere år, er blevet vanskeligere at skaffe kreaturer. Denne tendens kan forventes at fortsætte i de kommende år bl.a. på grund af veterinært begrundet forbud mod afgræsning med tysk kvæg efter sæsonen 1986, og det generelt vigende antal

kreaturer som er en følge af produktionsbegrænsning af mælk.

Størstedelen af landbrugsarealerne i Ny Frederikskog, Gammel Frederikskog og Rudbøl Kog består af små enkeltlodder, som bortforpagtes fortrinsvis på 1-årige kontrakter til kreaturafræsning. Omkring en fjerdedel af landbrugsarealerne ejes af landmænd, ca. en tredjedel af offentlige myndigheder, legater, stiftelser og lignende, resten ejes af andre ikke-landmænd.

Knap tre fjerdedele af landbrugsarealerne i de ydre koge er frijorder, dvs. at kun ca. en fjerdedel er pålagt landbrugspligt.

Knap en tredjedel af landbrugsarealerne i Ny Frederikskog og Rudbøl Kog er dræned. De dræned arealer udnyttes fortrinsvis til korn, men også til græsning og høslæt. Det er især de jorder, der hører til landbrugsejendomme, der er dræned.

Landbrugsbedrifterne i de ydre koge ligger fortrinsvis i Rudbøl Kog og den vestlige del af Ny Frederikskog. En del af arealerne i Rudbøl Kog er dele af landbrugsbedrifter med bygninger placeret i den tilgrænsende Højer Kog. I Gammel Frederikskog og den østlige del af Ny Frederikskog findes kun få aktive landbrug.

Enkelte af bedrifterne i de ydre koge drives med malkekvægbesætninger; de øvrige bedrifter har overvejende planteavl med sædskifte.

Frijordernes ejer- og driftsforhold har modvirket investeringer i dræning, men langtidsforpagtninger til korndyrkning er begyndt at afløse de 1-årige græsningsaftaler. I takt med stigende vanskeligheder med at skaffe kreaturer til afgræsning er der for den enkelte landmand en økonomisk interesse i at udvide kornarealerne med tilhørende dræning.

Fennerne i de tre ydre koge er ret små, men meget regulære i deres form og som sådanne velegnede til maskinel drift. Der er næppe særlig interesse for at sammenlægge fennerne til større enheder, da det i hovedsagen er afvandingsmulighederne, der har været bestemmende for fennestørrelserne.

Med bevandingssystemet kan der skaffes vand til kreaturer på alle fenner i de tre koge. Imidlertid er der en stigende interesse i at få indlagt drikkevand til dyrene og i at hegne mod skelgrøfter og kanaler for at opnå en bedre kvalitet af drikkevand og mindske sygdomsrisikoen.

På grund af jordernes beskaffenhed er der hverken behov for læhegn eller markvanding.

4. Drift af vedvarende græsarealer